

ПЕРЕДМОВА

Історію мало знати, її потрібно розуміти...

Історія України органічно вписана у контекст історії людства. Кожний історичний народ проходив свою еволюцію розвитку у нерозривному зв'язку з історією інших народів, насамперед у спілкуванні з сусідніми етносами. Демографічну основу багатьох держав переважно становили окремі етноси, як наприклад, італійці в Італії, поляки – у Польщі, угорці – в Угорщині тощо. Отже, народи таких держав творять етнічні нації. Проте у сучасних глобалізаційних процесах структурування людства немало держав утворилося і розвиваються як багатоетнічні. Такими є сьогодні США, Індія, Індонезія та ін. Але не кожний народ спромігся створити власну державу, тобто, сконсолідувавшись, перейти у вищу стадію розвитку – націю. У багатьох державах процеси формування націй є дуже суперечливими. В одних панівні нації асимілюють менші слабші етноси. В інших підлеглі етноси ведуть політичну і збройну боротьбу за своє визволення і створення власних держав. Як, наприклад, чеченці в Росії, курди – в Туреччині...

Українців, які кілька століть були бездержавним народом, теж хотіли ототожнити з тим населенням, до складу держави якого вони входили. Як зазначають відомий український археолог Володимир Баран із сином Ярославом: "...нас намагаються прив'язати, буквально прищепити до інших сусідніх народів, переконати нас і світову громадськість в тому, що ми їхня менша чи молодша частина, відмовляючи українському народові у самобутності його етнічного та історичного розвитку" [1]. У цьому

контексті необхідно згадати загальновідомі факти, що становлять концепцію української історії.

Дуже важливо зазначити, що українці під історичним кутом зору стали державним народом понад тисячу років тому. І хоч їх національна державна традиція неодноразово придушувалася і силою зовнішніх ворогів розривалася, тим не менше завжди була живою у свідомості народу, джерелом його сили у боротьбі за визволення.

Великий вплив на формування свободололюбивої ідеї і цінних цивілізаційних рис українського народу робили його тисячолітні зв'язки з християнською Європою, з визвольними рухами слов'янських народів Європи у XIX – на початку XX ст. Це підкреслив свого часу Надзвичайний і Повноважний посол Республіки Польща в Україні Марек Зюлковскі: “На європейському годиннику для України вже застережено її власний час, хоча сильним є середовище політиків та істориків, які звужують горизонти української історії, зводячи її до біографії Радянського Союзу або розглядаючи як фрагмент історії Російської імперії” [2].

Переважно багато визначальних етнокультурних рис українців, які і сьогодні визначають цивілізаційний образ, формувалися ще в дописемні часи. Посилаючись на наукові здобутки археології, палеонтології, антропології, етнографії, лінгвістики та інших дисциплін, сучасні історики вважають, що генезу українського етносу треба вивчати з найдавніших часів. Адже на нашій землі здавна були усі необхідні передумови для проживання людини. Помірний клімат, багаті флора та фауна, комунікаційні водні артерії з виходом до морів тощо – усе це сприяло функціонуванню людської спільноти, стоянки якої відомі в Україні з часів палеоліту. Очевидно, становлення генокоду українського етносу веде свій початок з епохи найдавнішої європейської цивілізації – Трипільської культури, що розвивалася на наших землях за 4–2 тис. до н. е. І хоча археологія і етнологія не стверджують прямого зв'язку між населенням трипільської культури і українським етносом кінця I тис. н. е., тим не менше не заперечують, що трипільці знали хату-мазанку, культуру рільництва, тризуб і вишиванку, коляду і веснянки, кутю і писанки. Ґрунтовними науковими дослідженнями учених різних країн

підтверджено, що українська мова є однією з найдавніших індо-європейських мов. Певна річ, що за кілька тисячоліть населення України зазнало великих змін і увібрало в себе чимало нашарувань, перебуваючи між Заходом і Сходом. Але історичні джерела доводять, що народ, який населяє нашу країну, незважаючи на різні історичні назви, є автохтоном на своїй землі. Основним субстратом, що ліг в його основу, були давні слов'яни, що конвертували в себе багато крові і духовних рис сусідів (сарматів, приморських греків, тюркських кочівників, готів і даків, давньоримських впливів та інших народів).

На зламі I і II тисячоліть після Різдва Христового, як і в інших європейських країнах, закінчився процес консолідації українського етносу, який створив велику, могутню, авторитетну державу – Київську Русь-Україну. Русь – історичний етнополітонім держави, а Україна – автоетонім, який стверджує, що живемо “у краю, країні”. Імперія династії Рюриковичів розпалася, як, зрештою, кожна імперія, а її метрополія залишилася під історичною назвою Галицько-Волинське князівство, яке стало продовжувачем державницьких традицій Руси-України. Територія держави окреслена від Німану на півночі до гирла Дунаю на півдні, від Вісли на заході до Десни на сході. Розквіт держави припав на час правління Данила Романовича (1202–1264 роки життя), який отримав у 1253 р. титул європейського монарха з рук посланця папи Римського Інокентія IV. Король Данило вів активну внутрішню політику, спрямовану на консолідацію суспільства, також виважену зовнішню – для створення європейської антиординської коаліції. Він породичався з європейськими дворами – одруживши синів: Лева з Констанцією, дочкою угорського короля Бели IV; Романа з Гертрудою з династії австрійського герцога Бабенберга; Шварна з принцесою Литви, донькою короля Мендовга. Тобто Україна в епоху середньовіччя перебувала в колі європейських держав як рівна з рівними.

У першій половині II тисячоліття н. е. геополітична ситуація на сході Європи кардинально змінилася. Монголо-татарська навала, а також занепад правлячої династії підрвали могутність України. Цим скористалися наші сусіди: угри, поляки, литовці, московити, татари й турки, з якими українцям довелося вести

боротьбу за збереження національної самобутності. Експансіоністські зазіхання Москви, її претензії на візантійську спадщину усього православного світу, походи німецьких хрестоносців, загроза поневолення мусульманською Османською імперією призвели до об'єднання Польського королівства, Великого князівства Литовського, білоруських і українських земель у Річ Посполиту. Незважаючи на національний, релігійний і соціальний гніт з боку польської шляхти, Україна була поєднана з економікою та культурою Європи. У XV–XVIII ст. українці витворили феномен, який у бездержавних народів немає аналогів: створили могутню мілітарну силу тогочасної Європи – славетне козацтво. Можна сказати, що безстрашні українські козаки-лицарі виконували функції європейської християнської міліції у боротьбі проти наступу ісламу.

Епоха Відродження в Україні визначається реформою церкви, діяльністю братств як національних урядів на місцях та Запорізькою Січчю – військовою республікою з демократичними засадами управління. Ці процеси передували Визвольній війні українського народу під проводом гетьмана Богдана Хмельницького (1648–1657 рр.), утворенню Козацько-Гетьманської держави, що в постійних війнах з Польщею, Московією, Туреччиною проіснувала майже півтора століття. Ту епоху характеризували Києво-Могилянська академія – перша вища школа європейського взірця на сході Європи і всезагальна освіченість громадян; культура “козацького бароко” та шедеври архітектури та мистецтва світового рівня; гетьман Іван Мазепа – видатний політик і культурний діяч тогочасної Європи, Пилип Орлик – автор першої у світі Конституції. Водночас українське козацтво допомогло московському царатові завоювати геополітичні позиції у Прибалтиці та Причорномор'ї. Українська військова, політична, духовна, інтелектуальна еліта стає своєрідним донором у перетворенні Московської держави на Російську імперію з усіма для нас негативними наслідками.

На зламі XVIII–XIX ст., після наполеонівських війн, українські землі були поділені між Російською та Австрійською імперіями. Незважаючи на це, на сході і заході України в унісон билися серця будителів нації: Тараса Шевченка і діячів Руської

трійці, Лесі Українки та Івана Франка. Про єдність устремління показовим є те, що авторами Національного Гімну “Ще не вмерла України...” стали наддніпрянець Павло Чубинський і галичанин Михайло Вербицький. Політичні програми здійснення національного ідеалу – створення єдиної самостійної Української держави від Карпат аж по Кавказ, або від Сяну до Дону, окреслені у працях “західняка” Юліана Бачинського “Україна ірредента” (1895 р.) і “східняка” Миколи Міхновського “Самостійна Україна” (1900 р.).

Початок ХХ ст. давав надію наддніпрянцям і наддністрянцям на об’єднання у своїй незалежній державі. Перша світова війна кардинально змінила геополітичну ситуацію у Центрально-Східній Європі. На уламках імперій постали суверенні держави, зокрема Українська. Акт Соборності українських земель був урочисто проголошений 22 січня 1919 р. на Софіївському майдані в Києві. Але у той час провідні держави Антанти, переможниці у світовій війні, зігнорували долею великого європейського народу, незважаючи на те, що опір українців московсько-більшевицькій експансії зірвав плани експорту комуністичної революції в Європу. Внаслідок чого, перебуваючи в кільці ворожих фронтів, національні Збройні сили потерпіли поразку, українські уряди були змушені емігрувати, а наші землі (у котрий раз!) поділили держави-сусіди.

Територія нашої країни завжди притягувала чужинців. Україна розташована на перехресті шляхів, у геополітичному плані між Заходом і Сходом. Сприятливі умови життя, родючі ґрунти, наявність багатих природних ресурсів, доброзичливі та працелюбні люди, ось що бажали використати ненаситні сусіди. Антропологічні дані та фізичний розвиток, розумово-інтелектуальний рівень, морально-духовний світогляд українців стимулювали поневолювачів, які бажали підкорити і асимілювати місцеве населення, увібравши їх красу, розум і силу.

Дослідники зазначають, що: “Українці довірливі, честолюбні, амбітні, з великим почуттям особистої гідності, індивідуалісти, сумлінні, глибокоморальні, високогуманні” [3]. Характерною рисою є також тяга до знань та здобуття ґрунтовної високої освіти. До того ж слід відзначити, що сотні років поневолення

виробили в українців такі риси, як пристосуванство, покірність, догідливість, коли потрібно було вижити в умовах терору окупантських властей. В українському характері виробилися риси: неорганізованості, брак дисципліни та загального порядку, навіть анархічність, небажання коритися провідникам. До чужинців відчувається певний острах та боязкість, а до своїх одноплемінників – успішніших та забезпеченіших – заздрість, злість та ненависть. Споконвічна українська “жаба, яка дусить” та “грушка, за яку розпадається родина” є причинами постійних чвар та незгод, які так успішно завжди використовували поневолювачі. Це вбачається у нашій історії і сьогодні, коли в жоден спосіб не спроможимося довіритися та беззаперечно підтримати чергового “Вашінгтона, з новим і праведним законом”. Тому сучасним політикам, можновладцям, власть імущим та широкому громадянському загалу необхідно прислухатися до думок учених і зрозуміти минуле, усвідомити сучасне, щоб правильно окреслити майбутнє. Отже: “Українці – давній і самобутній етнос, а нині зріла етнічна спільнота, що виразно виокремлюється з-поміж своїх сусідів єдністю мови, культури, території, особливостями психології, безперервним і поступальним упродовж віків процесом державотворення, політичного самоусвідомлення, неухильною тенденцією до політичної та економічної консолідації, до територіального об’єднання в одній незалежній державі” [4].